

Vrede over Israël

Jaargang 52
Nummer 4
September 2008

Van de redactie 2

Lofzang op de God van het leven 3

Om de praktijk van het joodse leven 4 5

Een nieuwe kijk op Paulus? 10

Israël 60 jaar. Een impressie 16

En gij zult ze
schrijven op de deur-
posten van uw huis
en aan uw poorten
Deuteronomium 6:9

Tweemaandelijks orgaan, uitgegeven door Deputaten
'Kerk en Israël' van de Christelijke Gereformeerde
Kerken in Nederland

Van de redactie

Jodendom wordt wel 'een manier van leven' genoemd. In jaargang 52 vragen we voor deze thematiek aandacht. Elk hoofdartikel krijgt daarom de titel 'Om de praktijk van het joodse leven' mee. Naast het hoofdartikel treft u de gebruikelijke Schriftstudie aan, een artikel waarin de apostel Paulus centraal staat en tenslotte een terugblik op zestig jaar Israël.

Ds. H. Biesma, voorzitter van deputaten Kerk & Israël, verzorgt de Schriftstudie over Psalm 16. Hij typeert de psalm als een *Lofzang op de God van het leven*. Ds. Biesma stelt de vraag aan de orde hoe wij in de kerk het Oude Testament lezen: Los van Israël, gelijk betrokken op Christus, of met Israël tot op de Messias van dit volk?

Drs. Rien van der Vegt, voormalig Israël-predikant van de Christelijke Gereformeerde kerken, nu woonachtig in Hamburg, heeft het vierde artikel in de serie 'Om de praktijk van het joodse leven' geschreven. In zijn bijdrage *kleding en huis* maakt hij duidelijk wat binnen het Jodendom wordt beoogd met gebruiken als het dragen van een kipa, het aanleggen van gebedsriemen, het aanbrengen van een mezoëza.

Drs. C.C. den Hertog, predikant te Surhuisterveen, neemt ons in zijn artikel *Een nieuwe kijk op Paulus?* mee naar de denkwereld die men deze apostel lange tijd heeft toegedicht. Was Paulus de bestrijder van het Jodendom als starre wetsreligie of ligt het wat genuanceerder? Drs. Den Hertog geeft een kritische beschrijving van de 'nieuwe kijk' die men momenteel op Paulus heeft.

Drs. Kees Jan Rodenburg geeft vanuit Jeruzalem een impressie van de wijze waarop in Israël het zestigjarig bestaan van de staat gevierd werd en beleefd wordt. Zijn bijdrage draagt de titel: *Israël 60 jaar. Een impressie.*

In het najaar van 2007 heeft drs. Bart Wallet namens het Centrum voor Israëlstudies een cursus verzorgd over 'Om de praktijk van het joodse leven'. Op deze cursus komt – bij voldoende belangstelling - in het najaar van 2008 een vervolg. Hij behandelt dan op vier ochtenden een deel uit de Misjna, *Seder Moëed*. De Misjna omvat de mondelinge verklaringen van de schriftelijke Thora (de vijf boeken van Mozes). De Misjna, die rond 200 van onze jaartelling op schrift werd gezet, is de voorloper van de Talmoed. De geplande data zijn: 6 en 20 oktober, 3 en 17 november.

Voor meer informatie of aanmelding kunt u contact opnemen met:

Marsha van Wijhe
Centrum voor Israëlstudies (CIS)
T: 0318-696577 (di.mo. & do.mo.)
E: cis@che.nl
www.centrumvoorisraelstudies.nl

Lofzang op de God van het leven – enkele overwegingen bij Psalm 16

H. Biesma

Diefstal of erfenis?

Deze psalm is de eerste die na de uitstorting van de Heilige Geest in het Nieuwe Testament wordt geciteerd en rechtstreeks betrokken wordt op de opstanding van Christus. In zijn eerste (pinkster)preek wijst Petrus hier op (Hand. 2:25-28,31); in zijn eerste synagogenpreek verwijst Paulus hier ook naar (Hand. 13:5,37).

Beide apostelen passen onbekommerd dezelfde exegese en toepassing toe. Het lijkt er daarmee op alsof deze oude psalmwoorden als het ware worden losgemaakt van David en geactualiseerd met het oog op Jezus. En sinds de kanttekeningen bij de Statenvertaling op 1 Kor. 15:4 wordt ook naar deze psalm (vers 10) verwezen. Dezelfde kanttekeningen bij deze psalm zeggen meteen al aan het begin dat David deze woorden spreekt als (een voorbeeld van) Christus 'in den stand zijner vernedering'.

Onmiskenbaar heeft deze psalm daardoor een christologische duiding en invulling gekregen.

Boeiend wordt daardoor de vraag of David dit ook reeds zo gezien en bedoeld heeft of dat dit een latere apostolische en geïnspireerde herinterpretatie is binnen de christelijke kerk.

Het raakt in ieder geval wel het thema waarmee we ons als deputaten bezig houden, nl. het Oude Testament als 'diefstal

of als erfenis'. Met andere woorden: geven wij, los van Israël, een eigen christelijke interpretatie van het O.T. als zijnde een getuigenis van Christus of proberen we, mét Israël, de eerste betekenis van dit lied op het spoor te komen?

Een echt kleinood

Hoewel de afleiding en de betekenis van het woord miktam (vertaald als 'kleinood') onzeker zijn (dit opschrift vinden we ook boven de Psalmen 56-60), mag het inderdaad een lied van een kostelijk geloofsvertrouwen genoemd worden. Kort samengevat komt de inhoud hier op neer: ik ben er met mijn God buitengewoon goed aan toe. Niets gaat boven Hem, in heden en toekomst.

Mijn deel is de HERE

Het geheim en de kern daarvan vinden we mijn inziens in de verzen 5 en 6: 'ik ben enorm tevreden en gelukkig met wat mij ten deel is gevallen'.

Hier wordt een uitdrukking gebruikt die herinnert aan de verdeling van het land bij de intocht van Israël daarin.

In de wetgeving en in het boek Jozua lezen we dat iedere stam en familie door het lot een eigen stukje grond kreeg toegewezen. Een uitzondering vormde de stam van Levi (zie Num. 18:20; Deut. 18:1,2 en Joz. 8:7). Deze stam kreeg, geroepen en toegewijd aan de speciale

5 O HERE, mijn erfdeel en mijn beker,
Gij zelf bestendigt wat het lot mij toeweest.
6 De meetsnoeren vielen mij in liefelijke dreven,
ja, mijn erfdeel bekoort mij.

Schriftstudie
n.a.v.
Psalm
16:5 en 6

H. Biesma

Open graf: Psalm
16 als getuigenis
van de opstanding

(tabernakel)dienst voor de Here, geen eigen grondbezit. Het erfdeel van Levi was de HERE. Anders gezegd: de HERE zou Zelf, zij het door de dienst en de gaven van de andere stammen, voor Levi en diens bestaansmogelijkheid en onderhoud zorgen.

Van een 'erfdeel' geldt: je betaalt er niet voor, je huurt het niet voor een bepaalde tijd, je krijgt het en je mag er van genieten.

Hoewel geen leviet past David dat vrijmoedig toe op zichzelf: 'wat heb ik het buitengewoon goed met U getroffen! En ik hoef helemaal niet bang te zijn dat ik dit kwijtraak: U houdt het Zelf in stand.' Dat erfdeel is, om zo te zeggen, de eeuwige grond van Gods welbehagen waarin David een plaats heeft gekregen. Méér nog: dat erfdeel bevat niet allerlei zege-

ningen van geestelijke of materiële aard, het is de HERE Zelf! HIJ is voor een gelovig mens, die bij Hem schuilt, het één en al, het 'allerhoogst en eeuwig goed', eten, drinken en leven. Dat maakt je ontzaglijk rijk en blij! Wat een voorrecht déze HERE te mogen toebehoren! Géén welzijn buiten Hem! Dat is ook de rijkdom van de nieuwtestamentische gelovigen (zie bijv. Rom. 8:17; 1 Kor. 3:21,22; Ef. 1:11, gelovigen als erfgenamen/'aandeelhouders' van God...).

Nou, dan ben je toch niet zo dwaas Hem in te ruilen voor een afgod – hoe die ook heten mag. Wie dat wel waagt, doet zichzelf veel ellende aan! Van zoiets banaals en nietigs neemt David dan ook hartgrondig afstand (vers 4c,d). Nee, geef mij de HERE maar! Met Hem ben ik er ongekend goed aan toe, in alle opzichten, nu en in de toekomst.

Blijvend houvast

Moeten we hieruit concluderen dat een gelovig mens altijd een idyllisch en onbekommerd bestaan heeft? De ervaring is vaak het tegendeel daarvan.

Als David inzet met het gebed om bewaring en met de belijdenis van het schuilen bij de HERE (vers 1) impliceert dat dat er concrete bedreigingen zijn: een regen van moeiten, van allerlei aard; of dat nou ziekte is of het belaagd worden door vijanden, of tenslotte het aan het sterven prijsgegeven worden (zie ook Rom. 8:38,39). Onder allerlei dingen kun je wankelen, want je hebt geen houvast en kracht in jezelf.

Maar wie zich de HERE, de God van het verbond, de Heiland die gisteren en heden en tot in eeuwigheid dezelfde is, voor ogen stelt, heeft houvast. Dan zie je zijn vaderlijke ontferming, zijn hemelhoge trouw. En met Hem voor ogen word je ook wat minder gauw verblind door allerlei aardse dingen en mensen en machten. In de vertrouwelijkheid van de dagelijkse omgang met Hem worden zijn heerlijkheid en trouw groter en onze moeiten wat minder zwaar. Want dan

Om de praktijk van het joodse leven 4

Rien van der Vegt

Kleding en huis

Een mens moet tegenover God zijn plaats kennen

In dit vierde artikel van deze serie willen we één terrein van de joodse traditie nauwkeuriger bekijken. Veel geboden hebben met bijzondere situaties te maken: met religieuze feesten of met de feesten, die een mens in zijn leven viert, zoals geboorte en huwelijk. Hier gaat het juist om de heel normale regels met betrekking tot het dagelijks leven. We kijken dan vooral naar de kleding en naar de woningen van de mensen. Daar zijn enkele geboden bij, waaraan velen direkt denken, bijvoorbeeld *mezoza* en *tefillien*, de duidelijk opvallende tekenen van het Jodendom. Er komt echter veel meer bij kijken.

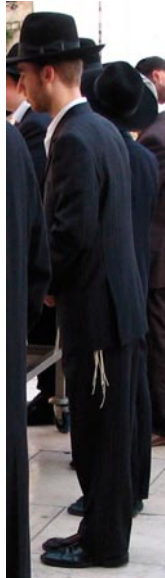
Kipa

We beginnen eenvoudig, met de *kipa* (of keppeltje), misschien wel het bekendste joodse kledingstuk. Het is een simpel rond stukje stof, kan uit verschillend materiaal bestaan, en ook de grootte is niet vastgelegd. Er is eigenlijk niets vastgelegd, niet eens, dat het gedragen moet worden. Het dragen van een *kipa* is geen bijbels gebod, maar een vrij oud en eerbiedwaardig gebruik, dat te maken heeft met eerbied en deemoed: een mens moet tegenover God zijn plaats kennen. Zo betekent een *kipa* precies hetzelfde als het ontbreken ervan in het Christendom: wij zetten als man uit eerbied juist hoed of pet af, wanneer we in de kerk zijn of als we bidden. Men gaat met de *kipa* ove-

rigens heel verschillend om: vele Joden dragen er nooit een, de orthodoxen hebben hem de hele dag op, en daartussen liggen andere gewoontes. Traditioneel wordt de *kipa* door de man gedragen, maar in het modernere Jodendom dragen vrouwen soms ook een hoofdbedekking in de synagoge.

Tsietsiet

Een ander teken, dat orthodoxe Joden aan hun kleding dragen, zijn de *tsietsiet*. Het gaat daarbij om de draden aan de hoeken van de gebedsmantel, die met een hebreuws woord 'talliet' wordt genoemd. De zaak wordt wat ingewikkeld, wanneer we weten, dat er twee soorten talliet zijn: het kleine en het grote. Het grote talliet is de gebedsmantel, die wordt gedragen tijdens het morgengebed. Een grote witte doek met zwarte of blauwe strepen wordt omgeslagen over de gewone kleding heen: om de schouders en op bepaalde momenten ook over het hoofd. Het kleine talliet is minder opvallend. Het wordt onder de bovenkleding gedragen, maar een echt orthodoxe Jood

Tsietsiet onder bovenkleding

Een veelheid van kipa's

draagt het wel de hele dag. Soms zie je dat, aan de *tsietsiet*, die dan te zien zijn. Om die *tsietsiet* gaat het. Die worden gedragen vanwege een bijbels gebod, dat we het uitvoerigst vinden in Numeri 15:38-39: ‘...dat zij zich gedenkkwasten maken aan de hoeken van hun klederen, van geslacht tot geslacht, en dat zij in de gedenkkwasten aan de hoeken een blauwpuurperen draad verwerken. (...) als jij daarnaar ziet, dan zult gij al de geboden des Heren gedenken(...)’. Hoe die blauwpuurperen draden gemaakt werden, weet men niet meer. Dat probleem wordt opgelost, doordat men gewone witte draden neemt, één een beetje langer dan de anderen. De vertaling ‘kwasten’ doet iets meer vermoeden dan tegenwoordig gedragen wordt, maar het gebod wordt zo precies mogelijk opgevolgd. De draden worden vastgehouden, er wordt naar gekeken, en men denkt aan de geboden....

Over de kleding

Er is over kleding veel meer te zeggen. Er zijn regels voor de kleding van mannen en van vrouwen. Bij de vrouw gaat het er vooral om, te voorkomen, dat ze te vrij of te weinig gekleed zou zijn; bij mannen staan, met de genoemde tekenen, de geboden voorop. Zeer orthodoxe Joden zijn eigenlijk te herkennen aan alles: ze zijn gekleed in het zwart, hebben bijzondere hoofddekseis, bepaalde soorten schoenen. Vrouwen dragen vrij lange kleding, dragen iets op hun hoofd en hebben nooit iets aan, dat als ‘mannenkleding’ zou kunnen worden opgevat. Toch zijn dat niet allemaal geboden, die daaraan ten grondslag liggen. Veel is gewoonte – maar gewoontes zijn soms net zo belangrijk voor de mensen (Joden én Christenen) als de bijbelse geboden. Nog heel andere, misschien onverwachte, aspecten hebben met de kleding te maken. Zo is er een gebod op vermengingen. Het staat in de Bijbel, in Leviticus 19:19: ‘Mijn inzettingen zult gij bewaren, gij zult van uw vee niet twee verschillende

soorten laten paren, uw akker zult gij niet met tweeërlei zaad bezaaien, en een kleet, uit tweeërlei stof vervaardigd, zult gij niet dragen.’ Het is een kort gebod met een verreikende betekenis. Eigenlijk zijn het drie korte geboden, die van dezelfde grondregel uitgaan. De eerste zin gaat over dieren en verbiedt het fokken van bijvoorbeeld muilezels: die hebben als ouders een paard en een ezel, en dat mag niet. Dan komen de planten aan de orde, waarbij bijvoorbeeld in een wijngaard niet ook nog andere planten mogen worden gekweekt. En de derde zin is voor ons thema van belang. Ook stoffen mogen niet vermengd worden, dus allerlei kledingstukken, die wij dragen, zijn voor Joden verboden. ‘70% katoen, 30% polyester’?? Dat gaat niet. In Deut. 22:9-10 gaat het weliswaar alleen over het vermengen van wol en linnen, maar de rabbijnen hebben het verbod breder opgevat, en verschillende gemengde weefsels zijn verboden. Een volgende vraag is dan natuurlijk, hoe het staat met allerlei andere stoffen, die wij gebruiken: lakens en dekens, stoelen, sofas – en ga zo maar door. En wanneer je niet weet, hoe een stof precies is samengesteld? Je kunt naar de rabbijn gaan, zoals je dat met allerlei vragen kunt doen. Maar omdat ook een rabbijn niet alles weet, is er een afdeling van het rabbinaat, die fabrieken controleert en een certificaat verstrekt, waarin staat, dat de produkten van deze fabriek helemaal in orde zijn. Dus: het is heel niet zo eenvoudig. Aan heel veel moet gedacht worden en eigenlijk ben je voor je kleding afhankelijk van joodse kleermakers of joodse fabrieken, die de regels allemaal kennen – en van rabbijnen, die dat controleren.

Gebedsriemen

Over de *tefillien*, gebedsriemen, hebben we het nog niet gehad. Het is de vraag, of een gebedsriem een kledingstuk is, maar ‘gedragen’ worden ze wel, zij het alleen tijdens het gebed – net

Een streng orthodoxe Jood

Bij de vrouw gaat het er vooral om, te voorkomen, dat ze te vrij of te weinig gekleed zou zijn

Joodse man
in gebed

als de grote gebedsmantel. Er zijn twee gebedsriemen: de ene wordt om het hoofd gedragen de andere om de linkerarm. In beide gevallen is precies beschreven hoe ze moeten worden aangelegd en hoe ze eruit zien. De eerste riem wordt in de nek samengebonden en hangt dan langs de rug naar beneden. Op het voorhoofd zit een klein zwart doosje of 'huisje': het ziet er een beetje uit als plastic, maar is van leer gemaakt. De andere riem heeft ook zo'n doosje: het zit aan de binnenkant van de bovenarm, vlak bij het hart. De riem wordt om de arm gebonden, zeven keer om de onderarm en ook om de hand gewikkeld en vastgehouden met de vingers. Het gaat hier om deze doosjes, want daar zitten teksten in, precies vastgelegd en geschreven op perkament. Belangrijk is Deuteronomium 6, met onder andere de woorden: 'Gij zult het (nl. wat ik u heden gebied) ook tot een teken op uw hand binden en het zal u een voorhoofdsband tussen uw ogen zijn'. Duidelijk is, dat hier ook weer een bijbels gebod vervuld wordt. Misschien voor ons op een wat verrassende manier, maar hoe zul je de woorden anders aan je hand en tussen je ogen bevestigen?

Mezoeza

Een teken draagt ook het joodse huis. Dat is het voornaamste, dat bij woningen te bedenken is. Er zijn enkele andere regels, maar joodse huizen verschillen amper van christelijke. Een *mezoeza* is een klein kokertje, dat aangebracht is aan de deuren van een huis: aan de linker deurpost van de buitendeur, maar ook bij de deuren naar de verschillende kamers. Het materiaal is niet belangrijk, kan heel verschillend zijn: hout, steen, glas of metaal. De mensen raken de *mezoeza* aan wanneer ze door de deur gaan, ze brengen de hand naar hun mond, en denken aan het gebod – en aan degene, die de geboden gegeven heeft. Ook hier is de inhoud het belangrijkste: zo'n kokertje koop je voor minder dan 10

Euro, de inhoud kost óf een dubbeltje, óf zo'n veertig Euro. Het kan een fotokopie-tje zijn (maar daarmee zijn alleen toeristen tevreden), of weer zo 'n met de hand geschreven stukje perkament met de passende bijbelverzen. In Deuteronomium 6 staat ook: 'Wat ik u heden gebied, zal in uw hart zijn. (...) en gij zult ze schrijven op de deurposten van uw huis en aan uw poorten.' Precies dat wordt gedaan: de teksten worden aan de deurposten aangebracht, en het kokertje is daarvoor het hulpmiddel. Het zorgt ervoor, dat de tekst is aangebracht, en toch, want het is een heilige tekst, veilig is opgeborgen. Op het kokertje staat vaak een hebreuws woord van drie letters: 'Shaddai' – een naam, die in de Bijbel enkele malen voor God wordt gebruikt. Het kan vertaald worden met 'de Machtige', maar je kunt het ook lezen als afkorting voor drie woorden, die betekenen 'Bewaker van de Deuren van Israël'.

En is een huis joods, wanneer het *mezoezas* aan de deuren heeft? Uiteindelijk gaat het om de inhoud, bij huizen en mensen net als bij *mezoeza* en gebedsriemen. De tekenen aan de kleding en aan de huizen zijn belangrijk, want ze helpen erbij de geboden te houden en aan God te denken. Maar het joodse leven vindt daarbinnen plaats, vult het huis en vult de mensen.

De tekenen
helpen erbij
de geboden
te houden
en aan God
te denken

De vormgeving van
de mezoeza is vrij

Een nieuwe kijk op Paulus?

C.C. den Hertog

C.C. den Hertog

In het hart van onze gereformeerde belijdenissen staat de rechtvaardiging van de goddeloze door het geloof alleen. Dit is het evangelie dat Luther opnieuw ontdekte, dat Calvijn verder doordacht en dat in de beweging van de Reformatie verspreid is geraakt in ons werelddeel en van daaruit over heel de wereld. In de drie formulieren van enigheid die ook in onze kerken gezaghebbend zijn, gaat het dan ook steeds weer om de rechtvaardiging door het geloof alleen zonder de werken. Een mens wordt behouden doordat hij door het geloof Gods genade ontvangt. Leest u bijvoorbeeld zondag 23 HC of NGB art. 22. Of denk aan de Dordtse Leerregels die zich laten lezen als één groot en vurig pleidooi voor het genadekarakter van het heil dat God schenkt: Hij verkiest zondaren tot het heil. Het is het hart van onze belijdenis. En de belijdenis spreekt daarin de taal van de Schrift. Duidelijk is dat we dit leerstuk het meest uitgewerkt vinden bij de apostel Paulus in zijn brieven.

Nu wordt vanuit het onderzoek van de brieven van de apostel Paulus en het onderzoek van het Jodendom ten tijde van Paulus de laatste jaren met klem de vraag gesteld of we de apostel wel goed hebben leren lezen. In dit artikel wil ik iets doorgeven van wat naar voren is gebracht door drie belangrijke vertegenwoordigers. Dat moet natuurlijk kort. Na die korte beschrijving maak ik een balans op: wat is goed en verdient nadere doordenking, welke kritiek is nodig?

Het Jodendom opnieuw ontdekt

Een belangrijke impuls is gegeven door E.P. Sanders. In 1977 verscheen zijn boek *Paul and Palestinian Judaism*. Met grote nadruk stelt hij dat het onderzoek van joodse bronnen uit de tijd van Paulus duidelijk maken dat de wet voor het Jodendom niet een middel is om binnen te komen (getting in) bij God, maar een middel om binnen te blijven (staying in). Al eerder was er van met name joodse zijde op gewezen dat men de Paulus die men via het geluid van de kerken hoorde, eigenlijk niet goed begreep. Het beeld dat bij vele christenen leeft van het Jodendom als een starre, koude

wetsreligie waarin het slechts om het uiterlijk gaat, en waar men krampachtig bezig is zichzelf voor God aanvaardbaar te maken heeft geen enkel aanknopingspunt in de geschriften van rabbi's. Integendeel – een diepe vreugde over Gods goedheid doortrekt de geloofsbeleving. Het ging en gaat in het Jodendom er niet om om binnen te komen bij God. De dank voor het opgenomen zijn in het verbond met Abraham brengt het volk

Boog van Titus te Rome, een gemeente waaraan Paulus over de 'rechtvaardiging' schreef

bij Gods gebod; een gebod om daardoor binnen te blijven. Sanders gaf een belangrijke impuls. Hij constateerde dat het Jodendom ten tijde van Paulus heel anders was dan altijd was gedacht. De vraag hoe het dan toch mogelijk was dat Paulus de dingen schreef die hij schreef liet hij in zekere zin buiten beschouwing. Paulus had de zaken verkeerd begrepen, verkeerd weergegeven. Paulus streed tegen windmolens.

Wat bedoelde Paulus als hij sprak over de rechtvaardiging?

Op dat punt ging J.D.G. Dunn verder. In 1983 publiceerde hij een lezing, waarmee hij direct ook de naam vaststelde voor deze benadering van Paulus: *The New Perspective on Paul*. In dat opstel sloot hij aan bij wat Sanders naar voren had gebracht, maar hij bekritiseerde de oplossing die deze gegeven had. Had Paulus de dingen inderdaad verkeerd gezien? Of lag het probleem elders? Volgens Dunn lag het punt niet bij Paulus, maar lag het vooral bij Luther die ons op een bepaald spoor heeft gezet bij het lezen van Paulus – alleen niet het juiste spoor. Luther had gestreden tegen de Rooms-katholieke kerk, waar de goede werken inderdaad een middel waren om de gerechtigheid voor God mee te verdienen. Luther zelf was vastgelopen op die weg en had het evangelie van Gods genade ontdekt bij Paulus. En Luther was vervolgens van daaruit heel de Bijbel gaan lezen. En in de tegenstanders die Paulus in zijn brieven bestreed, herkende Luther zijn eigen Rooms-katholieke tegenstanders, met hun visie op de goede werken en de genade waarmee hij zo compleet vast was gelopen – en waarvan hij de onschriftuurlijkheid had ontdekt. Zo zette Luther de wereld na hem zijn bril op en maakte dat het Jodendom op één hoop gegooid werd met de Rooms-Katholieken; alle twee in opstand tegen de genade, omdat men zelf het heil wil verdienen.

Dunn benadrukt dat Paulus nooit afstand genomen heeft van het Joden-

dom. Zijn ontmoeting met de levende Christus voor de poorten van Damascus maakte hem tot een gelovige Jood die in Jezus van Nazaret de Messias Gods had leren herkennen. Hij ging niet over tot een andere godsdienst. Een belangrijke vraag die zich dan direct aandient, is: wat bedoelde Paulus dan met zijn bewogen uiteenzettingen tegen de Wet en de werken? Wat bedoelde hij dan als hij schreef over rechtvaardiging door het geloof, zonder de werken der wet? Waar- tegen keerde hij zich? Volgens Dunn richtte Paulus zich met deze woorden vooral tegen diegenen onder de Christen-joden die na de komst van Christus voor gelovigen uit de heidenen vasthielden aan bepaalde werken der wet die het joodse volk onderscheiden hadden van de andere volken: spijswetten en besnijdenis. De term ‘rechtvaardiging door het geloof’ geeft – aldus Dunn – dan ook niet zozeer antwoord op de vraag hoe een mens zal bestaan voor God. Het gaat veel meer om een antwoord op de vraag op welke voorwaarden een gelovige uit de volkeren toegelaten wordt tot het volk van God; worden van hem of haar bepaalde – voor het volk Israël typerende – werken (besnijdenis, spijswetten) verlangd? Nee, zo zegt Paulus met klem. Iemand wordt in de nieuwe tijd die door

Christus is aangeboren toegelaten tot het volk door het geloof, uit genade. Vanuit deze kerngedachte heeft Dunn inmiddels de twee grote brieven waarin de rechtvaardiging centraal staat – Galaten en Romeinen – becommentarieerd en in zijn *Theology of Paul* alsmede zijn opstellenbundel *The New Perspective on Paul* vinden we wat hier kortweg werd aangeduid breed uitgewerkt.

De Westerse cultuur als een introspectieve cultuur

Luther had Paulus niet goed gelezen, hij had zijn vraagstelling opgedrongen aan het Nieuwe Testament, zijn gekwelde geweten zocht rust. En vond rust in een verkeerde uitleg van Paulus. Een uitleg waarbij bij Paulus een vergelijkbare aanvechting en strijd werd voorondersteld. Hoe dat kwam wordt door Dunn verder niet al te zeer uitgewerkt; hij constateerde het en verklaarde het vooral vanuit Luthers geestelijke biografie. Daar haakte de Zweedse Lutheraan K. Stendahl bij aan. Al in 1960 – dus voor Sanders en Dunn hun geschriften publiceerden – had hij een artikel geschreven over Paulus en het naar binnen gerichte bewustzijn van het Westen (*Paul and the introspective conscience of the West*). Volgens Stendahl is het typisch iets van de

Westerse cultuur om introspectief bezig te zijn; wij westerlingen keren in tot onszelf, onderzoeken onszelf – en kunnen op die weg radeloos worden. Augustinus noemt hij het eerste grote voorbeeld. Met zijn Belijdenissen schreef hij een boek, waarin hij uitvoerig zichzelf onderzocht. Luther staat in die traditie. En daarom las Luther Paulus zoals hij hem las. Hij veronderstelde bij Paulus voor diens bekering hetzelfde gekwelde geweten als bij zichzelf: hoe krijg ik een genadig God? Die vraag heeft Paulus – Oosterling als hij was – nauwelijks bezig gehouden. Kijk maar eens hoe Paulus in Filippenzen 3 iets laat horen over zijn leven vóór zijn bekering; daar horen we niet over een vastlopen op de weg van de wet. Integendeel: Paulus geeft aan dat hij op die weg ver gevorderd was. Door de ontmoeting met Christus is er een totaal ander licht op deze dingen gaan schijnen, zodat hij het vuilnis noemt.

Opmerkingen en vragen

In het bovenstaande heb ik kort drie ver- tegenwoordigers van een nieuwe manier van Paulus-lezen voorgesteld. Er zouden nog veel meer namen te noemen zijn. In ons land werkt bijvoorbeeld J. van Bruggen in zijn *Paulus* nadrukkelijk langs deze lijnen. En in het engelse taalgebied is bijvoorbeeld iemand als N.T. Wright druk bezig om deze benadering uit te bouwen. Er zou dus veel meer gezegd moeten worden, maar daartoe ontbreekt de ruimte. Een enkele evaluerende opmerking. Wat valt er te leren van de *New Perspective on Paul*? En wat zijn zwakke momenten van deze benadering? Ik noem een aantal punten.

(1.) Grote winst lijkt mij te liggen in de benadering van het Jodendom. Het klassieke vooroordeel tegen de joodse religie als een kille en rigide wetsreligie heeft verwoestend gewerkt. Ten tijde van het Derde Rijk heeft deze karika- tuur minstens een rol gespeeld bij het rechtvaardigen en doen accepteren van

Het klas- sieke vooroor- deel tegen de joodse religie als een kille en rigide wets- religie heeft verwoestend gewerkt

Bibliotheek van
Efeze, een stad die
Paulus op zijn
zendingsreizen
bezocht

**De New
Perspective
beneemt
ons eens en
voorgoed
de mogelijk-
heid laat-
dunkend te
doen over
het Joden-
dom**

de maatregelen tegen de Joden die uiteindelijk uitliepen op de gruwelijkheden van de Shoah. Dit vooroordeel heeft zich diep bij ons genesteld. Ik schrik soms als ik luister naar wat er door christenen gezegd wordt over Joden en de joodse godsdienst. Wat heeft het ons te zeggen dat wij het woord Farizeeër kunnen gebruiken als scheldwoord voor een hypocriet? De *New Perspective* beneemt ons eens en voorgoed de mogelijkheid laatdunkend te doen over het Jodendom.

(2.) Wat mij bevreemdt, is dat men Paulus nagenoeg compleet losmaakt uit het geheel van de bijbelse canon. Men gaat veelal voorbij aan het feit dat ook Jezus nog wel eens iets te zeggen had over Israëls omgang met de wet. Denk aan Markus 7. Denk aan wat er gebeurt in Johannes 19. Daar klinken de gruwelijke woorden: wij hebben een wet en volgens die wet moet Hij sterven. Daar is de wet losgemaakt van de goede God die zijn gebod gegeven heeft. Daar is de wet een middel geworden in handen van mensen om elkaar mee te bestoken. Daar staan mensen parmantig met Gods gebod

in de hand zich God zelf van het lijf te houden. Men beroept zich op de wet – terwijl het hart vreemd is aan de God van de wet. Dat is een gevaar van alle tijden. Dat gevaar bedreigt ook ons.

(3.) Dat brengt me bij m'n belangrijkste punt van kritiek. Heeft men werkelijk oog voor de radicaliteit en de diepte van wat de apostel zijn lezers voorhoudt? Voor het bevrijdende van het evangelie van de Reformatie? En haalt men niet teveel uit het gegeven dat de joodse bronnen uit Paulus' tijd ons niets te zien geven van een omgaan met de wet om daarmee het heil te verdienen? Zou het ook nog eens zo kunnen zijn dat de apostel weet hoe een mens in elkaar steekt en daarom doorstoot en zaken aan de orde stelt die letterlijk weliswaar niemand zo gezegd heeft, maar die onuitgesproken toch zeker aan de orde waren – en zijn! Als Miskotte in 1932 het wezen van de joodse religie bespreekt in zijn proefschrift, noemt hij het uiteindelijk een titanisch humanisme – een titanenonderneming dus van mensen die het gaan doen. Hij zegt dat als hij de joodse religie bespreekt. Maar we moeten niet vergeten dat hij die bespreking geeft om het liberale protestantisme te treffen! Daarom moeten we ons de ogen laten openen voor wie wij zijn. Luther zegt ergens: Adam wordt liever door werken gebouwd (Adam potius per opera aedificatur). Dat is precies het punt waar het om gaat. In Joh. 6:28 vraagt men aan Jezus: wat moeten wij doen opdat wij de werken Gods werken? In het antwoord brengt Jezus hen bij het enkelvoud: dit is het werk Gods, dat gij gelooft in Hem die Hij gezonden heeft. Dat is de omkeer van het evangelie. Het treft ons waar wij op ons best denken te zijn. En wijst ons radicaal naar Christus.

Literatuur:

J. van Bruggen, *Paulus. Pionier voor de Messias van Israël*, Kampen 2001

J.D.G. Dunn, *The New Perspective on Paul*, revised edition, Grand Rapids 2008

S. Westerholm, *Perspectives Old and New on Paul. The Lutheran Paul and his critics*, Grand Rapids 2004

K. Stendahl, *Paul among Jews and Gentiles*, Philadelphia 1976

E.P. Sanders, *Paul and Palestinian Judaism*, Philadelphia 1977

<http://www.thepaulpage.com/>

Israel 60 jaar. Een impressie

Kees Jan Rodenburg

De staat Israël bestaat 60 jaar. Dat is in Israël zelf, maar ook daarbuiten, uitbundig gevierd. Er waren vlaggen, concerten, conferenties en andere bijzondere activiteiten. De feestelijkheden waren echter weer even snel voorbij als ze waren begonnen. De orde van de dag met al zijn problemen vroeg de aandacht. En die zijn zo groot, dat in de Israëlische samenleving ook een gevoel van verlegenheid met de 60e onafhankelijkheidsdag te bespeuren was. Wat valt er eigenlijk te vieren? Wat hebben we bereikt en waarheen zijn we op weg?

In deze bijdrage wil ik een impressie geven van de viering van 60 jaar onafhankelijkheid in Israël en van de manier waarop werd teruggeblikt op de afgelopen decennia en vooruit werd gekeken naar de toekomst. Dat dit een beperkte collage van stemmen is, spreekt vanzelf.

Feestdag

In het openbare leven brak zestig jaar Israël eigenlijk geluidloos aan. Opeens was daar weer de jaarlijkse gratis vlag, ingevouwen in de krant. Aankondigingen van feestelijkheden verschenen en op allerlei plekken was het speciale logo te vinden: het getal zestig met een davidsster en een kind. De Internationale Christelijke Ambassade was zo slim om aan dat symbool de woorden 'celebrate and donate', vier en geef, toe te voegen en probeerde mensen over te halen 60 dollar

te schenken voor haar activiteiten. Onafhankelijkheidsdag zelf verliep zoals altijd, met de traditionele picknick, de internationale bijbelkwis en het vuurwerk. Het enige echte verschil was misschien, dat dit jaar laag overvliegende straaljagers, steeds opnieuw in een reuzenformaat het getal '60' in de lucht schreven. Dat was meer dan symbolisch. Zestig is het getal dat immers niet alleen aan Israëlische kant iets oproept. Aan Palestijnse kant doet dat het ook, zij het anders. Daar wordt het jaar 1948 niet gevierd als een nieuw begin, maar als het jaar van de

ramp, de Nakba. Op vele plaatsen werden de gebeurtenissen van zestig jaar geleden herdacht. Het Palestijnse christelijke centrum voor bevrijdingstheologie Sabeel organiseerde een kerkdienst om het 'jubileum' te markeren.

School

Op de kleuterschool en de school waar onze kinderen heengaan stond het hele jaar zo'n beetje in het teken van 60 jaar Israël. Gedurende het jaar vonden verschillende projecten plaats. Zoals over het land. Onze Miriam moest een werkstuk maken van wat volgens haar de mooiste plek van het land is. Ze koos voor Wadi Kelt, omdat daar zomaar ineens midden in de woestijn een oase is met bomen, bloemen en water. Maar er was ook een geschiedenisproject, waarbij alle klassen een decennium te behandelen kregen. Rafael, nu negen jaar, moest zich verdiepen in de zeventiger jaren en had allerlei verhalen

In het openbare leven brak zestig jaar Israël eigenlijk geluidloos aan

Feest op school

De gastvrijheid en sociale betrokkenheid van Israëli's is niet meer wat het geweest is

over de vrede die Sadat en Begin hadden gesloten. Op mijn voorzichtige vraag aan Rafael, of hij wel eens iets gehoord had over de Arabieren in het land, reageerde hij schouderophalend. Ik hoop maar dat dat in de hogere klassen wordt goedge maakt. Tijdens de schoolfeesten was er veel wit en blauw en waren de vredesduiven alom aanwezig.

Trots

Dezelfde wat ombekommerde vrolijkheid was ook te vinden in de kranten. Iemand schreef een artikel met wel zestig redenen om van Israël te houden. Om er een paar te noemen: Israël heeft de snelst groeiende economie en het hoogste immigratiecijfer van de wereld, Israël exporteert matzes naar Egypte, in Israël worden vreemdelingen uitgenodigd voor een sjabbatsmaal. Alleen in de Bijbelse dierentuin van Jeruzalem kun je de luidsprekers horen meedelen dat middaggebeden worden gehouden bij de olifanten. En alleen Israël begon de 21e eeuw met een overschot aan boomaanplant, dankzij het Joods Nationaal Fonds.

De teneur van het artikel is, dat Israël een fantastisch en succesvol wonderland is; er is veel bereikt in zestig jaar en er is alle reden om daarop trots te zijn. In werkelijkheid is de lucht niet zo onbewolkt als de schrijfster suggereert. Ze moet weten van de immense problemen. De economie groeit, maar de kloof tussen arm en rijk doet dat evenzeer; sociale voorzieningen zijn er slecht aan toe. Ecologie krijgt in dit land nauwelijks aandacht. De gastvrijheid en sociale betrokkenheid van Israëli's is niet meer wat het geweest is. Zelfs president Peres maakte daar in zijn rede bij Onafhankelijkheidsdag een opmerking over. 'We gunnen elkaar niets', zei hij. En dan is er natuurlijk de grote politieke patstelling over een vredesovereenkomst met de Palestijnen. Wat er ook bereikt is, schreef iemand, het belangrijkste is ons niet gelukt, namelijk dat de volken om ons heen ons bestaan accepteren.

Twee onafhankelijkheidsdagen

Iemand die zich al jaren inzet voor politieke oplossingen van het conflict, Gershon Baskin, schrijft dat Israël inderdaad trots kan zijn en onder meer ook wereldleider is in het aanleveren van nieuws! Hij merkt om zich heen, dat steeds meer mensen de viering van Onafhankelijkheidsdag beginnen te combineren met de herdenking van de Nakba. Sommigen gaan zover, zegt hij, dat ze Onafhankelijkheidsdag maar helemaal niet meer willen vieren. Baskin gaat dat veel te ver. Volgens kun je trots zijn op Israël en tegelijkertijd openstaan voor de ander. Hij illustreert dat met een ervaring. In 2001 belde een vriend uit Bethlehem hem op om te feliciteren met Onafhankelijkheidsdag. Baskin was met stomheid geslagen en wist niets te zeggen. Een jaar later wist hij het wel en zei 'ik hoop dat jullie ook spoedig jullie eigen onafhankelijkheidsdag kunnen vieren'. Baskin is ervan overtuigd dat als er geen overeenkomst met de Palestijnen komt, er totale chaos, fitna, op de Westbank zal uitbreken en Israël zal moeten blijven heersen over een volk, waarover het niet wil heersen. Uiteindelijk komt er volgens hem toch een onafhankelijke Palestijnse staat en de vraag is dus of die er langs de weg van lijden en bloedvergieven komt of niet.

Schaamte en trots

Rabbijn Sjloomo Riskin schrijft vanuit een geheel ander perspectief, het religieuze, maar gebruikt eveneens het woord trots en concludeert eveneens dat grote veranderingen nodig zijn in het Israël anno 2008. In een opvallend artikel contrasteert Riskin de woorden trots en schaamte. Riskin schaamt zich, vanwege de politieke leiders van het volk, vanwege de religieuze leiders van het volk en vanwege de religieuze rechtbanken van het land. Hij schaamt zich voor het immorele gedrag van politici, het gebrek aan compassie bij hoofd rabbijnen en rechtbanken en beschuldigt hen ervan zich meer te laten leiden door wat de religieuze partijen

President Peres zegt zelfs in een rede: 'We gunnen elkaar niets'

willen, dan wat God van het vraagt. Riskin is desondanks trots en wel op de aankomende generatie, die volgens hem bereid is offers te brengen om zich te verweren tegen terrorisme en tegelijkertijd te streven naar het ware Jeruzalem. En Riskin is trots op de profeten, die de val van zelfvoldane leiders voorzeggden en aankondigden dat Jeruzalem de stad der gerechtigheid zal worden genoemd (Jesaja 1:26).

Bijbelkwis

De spanningen en de innerlijke verdeeldheid van de samenleving werden voorafgaande aan Onafhankelijkheidsdag duidelijk zichtbaar. De internationale bijbelkwis haalde dagelijks het nieuws. Een Messiasbelijdend meisje uit Jeruzalem had de eindronde van deze internationale happening bereikt en dat riep onder brede lagen van de religieuze bevolking commotie op. Kon het zo zijn dat een afvallige, een missionaris, een christen zomaar meedeed aan een joodse kwis over het meest joodse boek dat er bestaat? De onrust werd nog groter, toen de hoofdabbijnen een officieel verzoek deden aan de organiserende minister van Onderwijs om het meisje van deelname te weren. De kwis was slechts voor joodse deelnemers bedoeld. De minister zag geen aanleiding met de rabbijnen in discussie te gaan en besloot dat het meisje als Israëliëse mee mocht doen. Vervolgens riepen de hoofdabbijnen op tot een algehele boycot van de kwis. De kwis ging desondanks door en wij keken nieuwsgierig naar de televisieuitzending om te zien of er een opmerking zou worden gemaakt over de affaire. Geen woord werd eraan besteed. Het betreffende meisje beantwoordde haar eerste vraag goed, maar sneuvelde in de eerste ronde. De kwestie had een gevoelige snaar in het joodse bewustzijn geraakt. Iemand die Jezus navolgt is niet langer een van ons, zo zegt het religieuze deel van de bevolking. Een groot deel van het seculiere Israël wil zich daar niets van aantrekken. Daarnaast maakte het gebeuren

ook duidelijk hoe groot de afstand is tussen het grotere publiek en de religieuze leiders van het land. Achteraf werd bekend dat enkele andere Israëliëse deelnemers aan hun plaatselijke rabbijnen hadden gevraagd of ze mee konden doen aan de kwis en allemaal kregen ze daarvoor het fiat.

Identiteit

Israël is een hogedrukketel waarin in al te korte tijd al te veel moest gebeuren. Veel is goed gegaan, met veel dingen is nog geen begin gemaakt. Terwijl ik dit schrijf geven de media, zoals steeds, zeer tegengestelde berichten door. Vrede met zowel de Palestijnen als met Syrië zou binnen handbereik liggen. Tegelijk wordt de kans op een oorlog met Iran met de dag groter. Israël bevindt zich voortdurend op een kruispunt van wegen en zal de komende jaren belangrijke beslissingen moeten nemen, niet alleen wat betreft de politiek. Achter alle andere vragen blijft steeds die ene vraag klinken: wat is onze identiteit? Wie zijn we, wat is onze afkomst, wat onze bestemming, wat willen we? Antwoorden op deze vragen gaan ver uiteen en dat maakt de Israëliëse samenleving kwetsbaar en vaak onmachtig. De vraag naar identiteit verbindt echter wel de individuele burgers van het land, religieus en seculier, joods, christelijk en islamitisch. Dat trof mij, toen ik de verhalen las van Shadiah en Sara, die allebei over hun gevoelens bij 60 jaar Israël schreven voor het blad 'Contact' van de Bond van Christelijke

Steeds blijft die ene vraag klinken: wat is onze identiteit?

Kees Jan Rodenburg

Vredesduiven

Gereformeerde Vrouwenverenigingen . Shadiah, een Palestijnse die opgroeide in Nazareth, vertelt hoe ze op alle mogelijke manieren heeft geprobeerd als Israëlische te worden aanvaard, maar daarin niet slaagde. Daarna ontdekte ze haar Palestijnse achtergrond: 'Ik realiseerde mij dat ik deel uitmaak van een volk, waarvan ik weinig afwist. Mijn ouders werden in Palestina geboren en zij waren nog heel jong toen de staat Israël werd opgericht en zij burgers werden van de nieuwe staat. Zij hebben er niet om gevraagd en ze hebben het ook niet geweigerd. Hun huis veranderde nooit. Men gaf hen echter een nieuwe identiteit: Israëlische Arabieren.' Daarnaast werd steeds belangrijker voor haar dat ze ook christen is en hoe dat haar leven beïnvloedt: 'In ons geloof daagt Jezus onze diepste gevoelens uit. (...) Mijn geloof daagt mij uit verdraagzaam te zijn naar de 18-jarige soldaten, die zoveel macht hebben gekregen, dat je ze het niet kwalijk kunt nemen. Ik verontschuldig hiermee niet hun daden, maar zij weten niet beter. Zij bevinden zich in een systeem dat scheiding maakt. Wat mij betreft helpt het me te weten waar zij vandaan komen om hen te zien als gelijkwaardige mensen.' Sara, een immigrante uit Zweden, legt uit waarom Israël voor haar als orthodox joodse vrouw zo belangrijk is: 'Er is een staat nodig waar zaterdag de rustdag is, waar de kippen in de supermarkt per

definitie kosjer zijn (...) en waar een vrouwelijke getrouwde rechter, onderwijzeres, joga-docente of een taxichauffeur zelf kan kiezen of ze haar haar wil bedekken of niet. Waar de joodse traditie zwaar weegt bij de afwegingen van alle noden in de staat. Israël heeft dit en nog veel meer bereikt in 60 jaar.' Ook haar verhaal eindigt met een handreiking, omdat ze wil dat de joodse staat minderheden als christenen en moslims gelijkwaardig behandelt. Ze gelooft in de mogelijkheid van een joodse democratie en zet er zich met hart en ziel voor in.

Hoopvol

Discussies over het karakter van de joodse staat zijn niet nieuw. Zoals ook discussies over onze christelijke verbondenheid met die staat niet nieuw zijn. Dat is niet verontrustend. De intensiteit van de discussies laat zien dat het ergens om gaat en dat mensen er echt bij betrokken zijn. Rabbijn Lopes Cardozo wijst naar het stotteren van Mozes, om uit te leggen dat de toekomstige leider op dat moment nog niet wist wie hij was. Met een roeping wist hij zich dan ook geen raad. Je moet jezelf kennen voor je je ergens voor kunt inzetten. De verhalen van zowel Shadiah als Sara stemmen me hoopvol, omdat beide vrouwen hebben ontdekt wie zij zijn, maar ook ruimte maken voor de ander. Alle reden om Israël te feliciteren met zulke burgers!

Mijn geloof
(in Jezus)
daagt mij uit
verdraag-
zaam te
zijn...

Colofon

Commissie van redactie

drs. C.J. van den Boogert
ds. A. Brons
ds. H.D. Rietveld

Eindredacteur

drs. C.J. van den Boogert
Graspieper 8
8081 ZR Elburg
tel.: (0525) 69 02 22
e-mail: booge269@planet.nl

Internetpagina

www.kerkenisrael.nl

Administratieadres

Landelijk kerkelijk bureau
van de Chr. Geref. Kerken
Ghandistraat 2
3902 KD Veenendaal
Postbus 334
3900 AH Veenendaal
tel. (0318) 58 23 50
fax (0318) 58 23 51
e-mail: lkb@cgk.nl

Penningmeester

H. van Braak
Prins Willem-Alexanderpark 133
3905 CD Veenendaal

tel.: (0318) 51 54 27

e-mail:

penningmeester@kerkenisrael.nl
Gironummer 365271,
t.n.v. penningmeester
deputaten Kerk & Israël CGK te
Veenendaal

Voor legaten en schenkingen kunt u contact opnemen met de penningmeester; hij geeft ook gaarne informatie over diverse aan te bevelen projecten.